

Jelölés a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére

FEDŐLAP

A. Az elem neve

Mezőtúri fazekasság

B. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) megnevezése

A Mezőtúron dolgozó fazekasok, keramikusok, a mellettük tanuló inasok, segédek;
A Mezőtúron tanult, ma már az ország különböző pontjain alkotó fazekasok, keramikusok;
Mezőtúr város lakói.

C. A jelölt elem rövid szöveges leírása (max. 1000 karakter)

A Nagykunság déli részén található Mezőtúr gazdag kézműves múltjából a 19. század közepétől kiemelkedett a fazekasság. Az itt készült használati tárgyak, dísz tárgyak az ország legtávolabbi részére is eljutottak. Aki csak felületesen ismeri a város történetét, az is tudja, hogy a túriak a vásárukról és a korszókról voltak híresek, illetve ma is ezek a fő nevezetességeik.

Mezőtúr fazekassága a múltból megörökölt hírnevét és a magyar kézművesség történetében elfoglalt jelentős helyét megőrizve ma is él, fejlődik. Az itt felhalmozódott tudás hordozói azok a műhelyek, kisebb vállalkozások, ahol a helyben tanult mesterek dolgoznak, illetve oktatnak.

A műhelyekben a jelenkori igényeknek megfelelő tárgyak készítése mellett komoly értékmentő munka is folyik: egy több száz év alatt kiforrott tárgykultúra emlékeit őrzik kiégetett kerámiában, technikai tudásban, szakmai hozzáértésben.

A mezőtúri fazekasság nem csupán a helyi mesterek számára fontos, nem csupán a megélhetés egyik formája. A város lakosainak identitását nagyban meghatározza, hogy van egy híres szakma, melynek gazdag múltjára és létező jelenére mind elődeik, mind a mai emberek büszkék lehetnek és lehetnek. A helyi turizmus is alapvetően erre a kultúrára épül.

Mivel maga a város, és lakói időben felismerték, hogy ennek az értéknek segítség kell, hogy fenn tudjon maradni, különösebb külső beavatkozás nélkül létrehozták azokat az intézményeket (múzeum, tájház, iskola, stb.), amelyek hitelesek és erre az értékörzésre alkalmasak lehetnek.

D. A jelölést beküldő neve

Túri Fazekas Múzeum Kerámiaműves Egyesület Pusztai Zsolt muzeológus, fazekas

E. A jelölés benyújtásának éve

2009

JELÖLÉS

1. Az elem azonosítása

1.a. Az elem neve

A mezőtúri fazekasság

1.b. Az elem egyéb elnevezése(i)

1.c. Az érintett közösség(ek), csoport(ok) vagy egyén(ek) azonosítása

A. Mezőtúron ma a fazekasok közmegbecsülésnek örvendő polgárok, akiket az egész város tisztel, munkájukat elismerik, véleményükre a társadalmi élet minden szintjén adnak. A kisváros úgy tekint rájuk, mint akik a „hétköznapi” szakmák mellett a művészetet jelenítik meg, illetve szakmájuk különleges helyi kultúrát őriz és tart életben.

Ez a tisztelet, a különleges rang nem a kezdetektől származtatható jelenség. A fazekasság eleinte egy szakma volt a sok közül, ráadásul nem is a legtöbbször tartott mesterség. Úgy vélték, hogy a legbutább gyereket kell korsósnak adni, ha van egy kis kezűgyessége, a korongozást biztos meg tudja tanulni.

Ez a fajta vélekedés helyben a 19. század második felében kezdett megváltozni, amikor a mezőtúri fazekasság kiemelkedett a többi mesterség közül, egyre nagyobb hírnevet szerzett a városnak, egyre közelebb került az itt lakókhöz.

A kiemelkedés oka nagyon összetett: szerepe volt ebben az alapanyag meglétének és jó kitermelhetőségének, a város hagyományos nagy vásárainak és a meglévő kereskedőrétegnek, a 19. század második felében jelentkező gazdasági fellendülésnek, a jelentős szabad munkaerőnek és a magyar népművészet „divatos” válásának.

Ugyancsak ebben a folyamatban volt rendkívül fontos szerepe a nemzetközi ismertségre is szert tett Badár Balázs műfazekas mesternek, aki máig hatóan a város legismertebb iparos, művésze. Neve összeforrt a híres túri kerámiával.

A mezőtúri fazekasság kulturális elemeit direkt módon a helyben élő fazekasmesterek, és a velük egy műhelyben dolgozók, díszítők, fülezők (az edény fülét a tárgyra ragasztók) hordozzák. Nem egy mai mester családjában sok-sok generációra visszamenőleg mindig voltak fazekasok, nem egy családot ma is úgy ismernek, mint akinek minden őse, rokona az agyagból élt meg. Ennek ellenére ma már az a tendencia, hogy a kézműves igyekszik gyermekét taníttatni, hogy „ne kelljen összekennie magát a korongon.”

Sok egyén törzsgyökeres/tősgyökeres mezőtúriként éppen úgy került a fazekas szakmába, hogy szülővárosában azt „ki sem tudta kerülni”, míg mások éppen azért jöttek a városba, hogy egy olyan közösség tagjai legyenek, ahol ez a szakma jól tanulható és művelhető. A szakmai kapcsolat azután családi, rokoni kapcsolat kialakulásával még erősebbé válhat.

Bár a származást mindig is számon tartották, sem a múltban, sem napjainkban nem helyezték és helyezik azt a szakmai tudás elé. Aki tudja a szakmát, bárhol is született, elnyeri a közösség bizalmát, túri fazekassá válhat.

Mestersége alapjait a korongos, a díszítő mindig a műhelyben választott vagy kijelölt mestere mellett sajátította el. A 19. században általában 14–16 éves korban adták a gyermeket inasnak,

jó fazekas ritkán vált a szakmát később kezdőből. Az inasévek után, ha a vizsgán megfelelt, a fazekas segéddé let, később pedig, ha a bizottság előtt bizonyított, mesterré avatták. Az analfabétizmus ritka volt, legalább alapfokon a legtöbb mester tudott írni-olvasni.

A korongos mellett dolgozó díszítők, virágozó asszonyok, általában családtagok (sokszor a mester felesége, lánya), tudásukat nem tanműhelyekben, iskolapadban szerezték, hanem a mindennapi munka tapasztalása adta.

A 20. század elejétől több kerámiaipari továbbképzés-átképzés indult, sok, később jellemző minta, technika ezeken a tanfolyamokon került be a mezőtúri műhelyekbe.

Az ipariskola megindulása már az elméleti és a gyakorlati tananyag megszervezését jelentette. A műhelyek, valamint a Fazekas Szövetkezet jelentette a gyakorlati képzést, az iskola az elméletit.

A ma dolgozó fazekasok egy kivételtől eltekintve (aki nádudvari műhelyben szabadult fel) a mezőtúri szakmunkásképzőbe jártak, ott vizsgáztak, gyakorlati idejüket pedig a Fazekas Szövetkezetben töltötték.

Olyan helyben született fazekasról az utóbbi száz évben nem tudunk, aki máshová ment a fazekasságot megtanulni, majd tudását hazahozva a mezőtúri iparosok közé állt. Természetesen máshol született, máshol tanult kézműves került a városba. Ideköltözésük oka szinte mindig a fazekas közösség keresése volt.

A felszabadult tanulók vándorlása (ha már nem is így nevezték) megszokott volt még a 20. század végén is. A most a városban dolgozó fazekasok mindegyike eltöltött néhány hónapot vagy évet budapesti kerámiaműhelyekben, illetve bérkorongosként, díszítőként számos magyarországi településen dolgozott.

A ma műhellyel rendelkező fazekasok mindegyike elismert szakember, de természetesen létezik szakmai hierarchia. Mindenki által köztudott és elismert, hogy Búsi Lajos, a Népművészet Mestere és Gonda István, a Népművészet Mestere a mai túri fazekasok két legnagyobb tudású képviselője. Búsi hatvanas éveiben jár, Gonda ötvenes évei végén, így ma nemcsak címek tekintetében, hanem korban is ők tartanak legelől. Laikusok, szakértők egyaránt úgy tekintenek rájuk, mint akik mindent tudnak a szakmáról. Országosan is a legismertebb helyi alkotók.

Utánuk következik az a generáció, akik éppen Búsiól és Gondától tanulták meg az 1951 és 2005 között létezett Fazekas Háziipari Szövetkezetben (később Kft-ben) a szakma alapjait, illetve ott velük együtt dolgoztak. Közülük sokan rendelkeznek Népi Iparművész címmel, illetve több pályázaton, kiállításon vettek részt sikerrel. Elmondható róluk, hogy ők tettek a legtöbbet a szakma megtartásáért, hiszen már fiatal koruktól kezdve a gyakorlati képzés mellett komoly elméleti felkészültséget is szereztek, kiválóan ismerik a magyarországi fazekasközpontok néprajzi értékeit, történetét. A megszerzett tudást több fórumon is továbbadják (alkotótáborokban, civil szervezetekben, iskolákban, stb.).

Ennek a generációnak egyik képviselője Kőműves Lajos fazekas mester, akit szakmájában a legjobbak között tartanak számon. Amellett, hogy elvégezte a jogi kart, nem egy színvonalas néprajzi dolgozatot is publikált és folyamatosan kutatja a helyi hagyományokat.

A legifjabb generáció, a huszas-harmincas éveikben járó fazekasok szinte teljesen kimaradtak abból a közösségi életből, ami a szövetkezeti időszakot jellemezte, így egymáshoz való kötődésük is sokkal lazább. Közülük már sokan a tanulóévek után azonnal elhagyták Mezőtúrt, csak később tértek vissza.

Külön kultúrahordozó közeg azon szakemberek (korongos, díszítő, gipszes, stb.) csoportja, akik szakmájuknak a fazekasságot tekintik, ám az elmúlt években általában a rossz gazdasági körülmények miatt vagy kénytelenek voltak szakmát váltani, vagy rosszabb esetben munkanélküliek lettek. Becsült számuk legalább 60–70 fő, azaz ma jóval többen vannak, mint a helyben a szakmában dolgozók. Szerepük azért fontos, mert szeretett munkájuk elvesztése

ellenére többen aktívan ápolják kapcsolatukat az élő műhelyekkel, illetve részt vesznek a fazekassággal kapcsolatos rendezvényeken.

B. A „mezőtúri fazekasság” vagy „mezőtúri fazekaskultúra” kifejezések nem csupán a nagykunsági város műhelyeiben nyernek értelmet. Az itt tanuló diákok, inasok magukkal viszik az itt jellemző technikákat, hagyományokat, ezáltal ők is hordozóvá lesznek. Nem egy közülük, annak ellenére, hogy több száz kilométerre lakik és dolgozik Mezőtúrtól, magát túri fazekasnak, tudását túrinak mondja.

Az elmúlt évtizedekben több kiváló, ismert és elismert kerámikusművész, porcelántervező vitte a helyi kerámia jó hírét szerte az országban és a világban. A sort Gorka Géza kezdte, aki éveken át a Badár műhelyben tanult. Később Kovács Margit fordult meg a szövetkezet műhelyeiben. Török János, a Zsolnay gyár főtervezője, ugyancsak mezőtúri gyökerekkel rendelkezett, de a ma élők közül mindenképpen meg kell említeni Veress Miklós porcelánművészt, Kun Éva kerámikust, vagy Kádár Évát, aki éveken át az Iparművészeti Egyetem szilikát tanszékének vezetője volt.

Kötődésük a szavakon túl sok mindenben megnyilvánul: örömmel jönnek kiállítani a városba, állandó kapcsolatot tartanak fenn a régi mezőtúri szaktársakkal, a szakmai találkozókön mindig szép számmal megjelennek, pályázatokon előszeretettel választják a mezőtúri stílusú kerámiát témának.

C. Mezőtúron úgy tartják, hogy nem él olyan (mezőtúri származású) család a városban, amelyikben ne lett volna, vagy ne lenne legalább egy fazekas.

A helyiek közül ki többet, ki kevesebbet, de mindenki tud valamit a fazekasságról, látott (vagy látni vélt) már fazekasműhelyt, korongon dolgozó embert, mindenki tudja, hol lakott a nagy fazekas, Badár Balázs. Egy, a városban kiállító Budapestről jött fazekas így fogalmazott: „Más kiállításra egy hónapot készülök, a mezőtúrira egy évet.”

Tény, hogy a Mezőtúron való inaskodás, az itteni gyakorlat ma is jó ajánlólevél bármely hazai műhelyben. Kósa Klára, Szentendrén dolgozó neves kerámikus fogalmazott így: „Aki Magyarországon ezt a szakmát tisztességesen tudja, az vagy Mezőtúron tanult, vagy Mezőtúron tanul vagy ott fog tanulni...hogy még többet tudjon.”

Az, hogy a helyi kerámia kultúra hírnevét a város kihasználja, nem új keletű. Már a 19. század végén, különösen a Badár-műhely ismertté válása után a különböző vásárokon, kiállításokon Mezőtúrt már úgy hirdették, mint a kerámia városát.

Számos korabeli újságcikk írta le általában romantikusan kiszínezve azt a nagyszerű, verejtékes munkát, ami a település kis parasztházaiban folyt. Móricz Zsigmond, némileg más megközelítéssel, mezőtúri témájú cikkeiben inkább arról írt, hogy milyen kemény munkával élnek meg az itteni iparosok.

Mind a romantikus, mind a realista híradások azt közvetítették a külvilág felé, hogy Mezőtúr a kerámiából él (ez persze közel sem volt így), tehát a város jó érzékkel ezt a képet erősítette általában elég hatékonyan. Elmondható, hogy az 1930-as évektől kezdve Mezőtúr az akkori médiában (képeslapoktól a rádióig) szinte mindig a fazekassággal azonosította magát. Erre épült a helyi turizmus, a kereskedelem egy jelentős része.

Ez a némileg mesterségesen kialakított kép amellett, hogy kicsit torzított az igazságon, azért nagyon fontos, mert a helyiekre is igen jelentős (általában pozitív) hatással volt. Mindenütt azt látták, hallották, olvasták, hogy a fazekasok meghatározói a város társadalmának, az itt folyó életnek, a kultúrának, így lassan a közösség tudatába is kialakult egy kép: a fazekasok városában élünk vagy onnan származunk.

Ez a kép a legtöbb helyi lakosban ma is él és rengeteg elemmel gazdagítja a helyi kultúrát.

1.d. Az elem földrajzi elhelyezkedése és elterjedtsége

A mezőtúri fazekasság központja Mezőtúr városa.

Földrajzi értelemben a város a Nagykunság része (történetileg azonban nem) Jász-Nagykun-Szolnok Megye délkeleti területén. Mezővárosi címét több mint 680 éve kapta meg.

A reformáció egyik Magyarországi központja volt, a lakosság túlnyomó többsége ma is református vallású. A település lélekszáma az elmúlt száz évben folyamatosan 20.000 fő körül volt, napjainkban 19.000 főnél valamivel kevesebben élnek itt.

Mint az egész Nagykunságban, Mezőtúron és határában jelentős agyaglelőhelyek vannak, ezért nem véletlen, hogy a kerámiakészítés és a téглаégetés komoly hagyományokkal bír. Jellemző, hogy a 19. század végéig ezek az agyagbányák, agyaggödrök, vályogvető gödrök a városon belül voltak, ma az egyetlen működő téglagyári bánya a város határában található.

A 19. század közepétől a város keleti részén található néhány műhely és az ottani partoldalba rakott kemencék nagy része eltűnt, és a telepített újvárosi rész kis utcácskáiban jelentek meg a fazekasok. A két főutca közé eső, amerikai mintára nem nevet, hanem római számot kapott (I. utca; II. utca; stb.) 300–400 méter hosszú utcák szinte mindegyikében dolgozott legalább egy fazekas, de a 20. század elején volt olyan utca is, ahol egyszerre 8 műhely működött, azaz szinte minden ház a fazekasságból élt.

A legtöbb mai műhely is az Újvárosban található.

Mezőtúrt a néprajz a dél-alföldi kerámiakészítő központok közé sorolja. Stílusára, fejlődésére leginkább Hódmezővásárhely, a Kárpát-medence egyik legnagyobb fazekasközpontja volt hatással. A vásárhelyi hatás a 19. század elejétől igen erős, attól Mezőtúr csak a század végén tud elszakadni.

Mezőtúr a 19. század utolsó harmadában már önálló stílussal rendelkezik, nem egy környékbeli településre költöztek át fazekasok, akik a túri kézműves kultúra elemeit részben tovább éltették új lakhelyükön is. A legnagyobb kirajzás a Szolnok (a Tisza) melletti Tószegre történt, ahol több túri fazekas alapított műhelyt, hogy áruikkal könnyebben elérjék a Duna-Tisza köze nagy mezővárosait. A tószegi fazekasság a 20. század végén teljesen eltűnt, csak múzeumi tárgyaik maradtak fenn.

Szakmai tudásukat a városban megszerzett, majd a városból elköltözött több tucat, ma is dolgozó fazekas és kerámikus földrajzi értelemben is kitágítja a túri fazekasság terepét, területét és hatáskörét.

A Dunántúl legnyugatibb részétől kezdve Budapesten át, Erdélyig igen sok településen dolgoznak Mezőtúrról elköltözött, elvándorolt kézművesek.

1.e. Az elem a szellemi kulturális örökség mely területeit képviseli (lásd az egyezmény 2. cikkének 2. pontját).

- a) szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is mint a szellemi kulturális örökség hordozóját,
- b) előadóművészetek (hagyományos zene, tánc, dráma),
- c) társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események,
- d) hagyományos tudás, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és eljárások,
- e) hagyományos kézművességhez tartozó tudás és gyakorlat.

2. Az elem leírása (lásd N.1-es kritérium)

A magyar Alföld alatt található Európa egyik legnagyobb agyagkincse. Az ezt az adottságot kihasználó téglagyártásnak és a kézműipari kerámia készítésének évszázados hagyományai több központban máig megmaradtak.

Mezőtúron a fazekasság jelenlétét a 16. századtól tudjuk bizonyítani. A zavaros hódoltsági időszakról nincsenek pontos adataink, de azt biztosan kijelenthetjük, hogy a XVIII. század második felétől kezdve egészen napjainkig már nincs egyetlen olyan év sem, amikor legalább egy fazekas műhely ne működne, tehát a fazekas szakma az elmúlt 250 évben folyamatosan jelen van a városban.

Igazi központtá a 19. század közepén fejlődött, az akkoriban a városban működő kb. 70 fazekasműhellyel Hódmezővásárhely után a legnagyobb volt az egész Kárpát-medencében, itt készült a legtöbb bödön, butykos, kanta, itt dolgozott a legtöbb korsós, ahogyan erre felé a fazekast nevezték.

Mezőtúr kerámiaművessége a kezdeti hódmezővásárhelyi behatások után egészen önálló útra tért, egyéni stílust, forma-és díszítményvilágot hozott létre, mely a mai napig is jól elválasztja bármely más kerámiaközpontról.

A kezdetektől jellemző volt a túri fazekasokra a nagyon precíz korongozás, a bravúrosan lendületes díszítés. A kiváló korondi, mohácsi, hódmezővásárhelyi szaktársak is elismerték, hogy a legjobb korongosok Mezőtúron voltak. Ezt a tudást és elismerést ma is magukénak tudhatják a helyi kézművesek.

A 19. század és a 20. század fordulóján Badár Balázs műfazekas mester világhírűvé tette a város kézműipari kerámiáját, az általa végrehajtott váltás – a paraszti használati tárgyak helyett a polgári szalonok dísz tárgyait kezdi el készíteni hagyományos eszközökkel és módszerekkel – teljesen egyedülálló és új jelenség volt a magyar népi kerámia történetében.

A Badár név a mai napig márkanév, minőségjelző és feltétel nélkül tisztelt igazi fogalom a szakmában, a néprajz, az ipartörténet iránt érdeklődők és a gyűjtők körében.

A 20. század első felének a kézműiparban bekövetkezett válságát az 1950-es évektől a szövetkezeti munkaszervezés oldotta meg. A közös munka sok lemondással is járt, ám két nagyon fontos dolgot a szövetkezet sikeresen megoldott: megszervezte a kerámia értékesítését és egy kiváló fazekasiskolát alapított, ahol valódi mester-tanítvány viszony alakulhatott ki.

A ma Mezőtúron dolgozó fazekasok jelentős része az 1990-es évek közepéig a Fazekas Háziipari Szövetkezet, valamint az ebből kinőtt Túri Fazekas Kft. alkalmazásában állt, ott közösen dolgozott. Ekkoriban kezdődött el az a folyamat, mely lassan a vége felé közeledik: kis műhelyek jöttek (újra) létre, a gyári munkát, a részfeladatok végzését felváltotta az egy-két személyes, céhes típusú alkotó- és termelőmunka.

Napjainkban elmondható, hogy ha a kerámiakészítési technikák terén már nem is, de a műhelyéletben, a munkaszervezésben sok a hasonlóság a száz évvel ezelőtti helyzethez.

Mezőtúron jelenleg épp egy tucat önálló műhely működik. Ezek közül csak három olyat találunk, ahol kettőnél többen dolgoznak, illetve alkalmazottat is tartanak.

Ha a műhelyek polcain szétnézünk, megállapíthatjuk, hogy készítenek a hagyományos népi kerámiakultúrát alapnak tekintő, ám a mai igényeknek is megfelelő tárgyakat. Többüknek ez a fő profilja.

Ugyancsak jellemző, hogy univerzális műhelyek dolgoznak: nagyon gyorsan képesek váltani, innovatívak, minden tárgytypusuknál valami újat tesznek a régi, megszokott mellé.

A mezőtúri kerámia sajátos stílusjegyei a 19. század második felében alakultak ki. A mezőtúron bányászható agyag elsősorban állóedények (kanták, butykosok, korsók, bödönök,

gyertyamártók, stb.) készítésére volt alkalmas, tálasedényt nagy mennyiségben csak a 19. század végétől készítettek.

A legfontosabb és legismertebb túri forma minden időszakban a korsó. Máztalan aratókorsó és mázas csárdáskorsó. Mezőtúron éppen ezért a fazekast mindig korsósoknak nevezték.

Mint a legtöbb alföldi fazekasközpontban, a 18. században Mezőtúron is a feketeedények készítése volt az általános, a mázas edények csak a hódmezővásárhelyi fazekasok beköltözése után, az 1830 évektől kezdve terjedt el.

Az 1860-as évekig az egyszerű zöld, sárga és barna mázas dísztelen vagy alig díszített használati tárgyak domináltak. Közben feltűntek a fehér alapon írókával virágozott állóedények is. Az íróka alapvető díszítőeszköze lett a mezőtúri kerámiának.

Ebből az időszakból származnak azok a zöld mázas, feketemintás hasáb alakú butellák is, melyek általában karcollással vagy metszéssel díszítettek.

A helyi fazekasság klasszikus korának vagy aranykorának a 1870 és a 20. század első évei közötti időszakot szokás nevezni. Ekkor dolgozik a legtöbb mester a városban, igen nagy mennyiségben és kiváló minőségben készítik a paraszti háztartásokban nélkülözhetetlen cserépedényeket. A fehér alapszín mellett jellegzetessé válik az Arad megyei Dud falu határában kitermelt sárga öntőföld használata. A dudisárga szín különböző megoldásokban a mai túri kerámián is gyakran feltűnik. Díszé mindig írókázott vagy karcolt, lendületes, gazdag növényi ornamentika. Állat vagy emberábrázolás mezőtúri kerámián elvétve fordul elő. A kiegyezést követően a címer és a nemzeti színek a nagyméretű tárgyakon mindig megjelennek.

A 19. század végén tűnik fel Badár Balázs, aki szakítva a használati cserépedények hagyományos forma-és díszítményvilágával a kor szecessziós és historizáló stílusát kezdte dísz tárgyain feldolgozni. A badáros stílusnak sok követője akadt, de a névadó mester szintjét senki nem tudta elérni. Mai követői inkább egy-egy munka kapcsán veszik elő a különleges mintákat és formákat.

A 20. század elejétől a magyar és mezőtúri kézműves kerámia válságba került. Az edények formavilága szinte változatlan maradt, de a díszítményekben és a színekben sokat változott - általában nem előnyére. Az ecsetes díszítés lett az uralkodó, illetve a kézimunkát sokszor felváltotta a gipszformás sokszorosítás.

Az 1920-as évektől kezdve a kiforrott stílusjegyeket felváltotta a kényyszerű újításokból adódó stílustalanság. Rengeteg giccstárgy készült ekkoriban.

Az 1960-es évektől a gyáripari tömegtermelés és a kisipar kényszerpályái ellenére a fazekasok újra elkezdtek felfedezni a száz évvel azelőtti kerámiakultúrát. Pontos másolatokkal és jó feldolgozások által újjászületett a mezőtúri kerámia. Az 1970-es években a szép régi túri edény reneszánszát élte. A mai mesterek nagy része ezt a stílust tanulta meg.

A mai túri kerámia rendkívül vegyes. Jellemzően a legtöbb műhelyben a hagyomány jelen van, természetesen az adott alkotó kvalitásától függ, hogy akár a tömegáru készítésénél is miként tud ezzel élni, miként tudja azt feldolgozni.

A legművesebb munkák egyedi megrendelésekre vagy pályázatokra, kiállításokra készülnek. Ma a hagyományos kerámia kifejezés alatt mindig a 19. századi túri kerámiát értik, az ősi, az eredeti itt ezt a korszakot jelöli. A közösség kimondatlanul is azt a korszakot tekinti etalonnak, követendőnek.

Ha végiglapozzuk a városról készült kiadványokat, ha megnézzük a turisztikai szóróanyagot, ha rákeresünk az Interneten a városról szóló hivatkozásokra, nem találunk olyat, amely ne említené a fazekasokat, a kézműipar helyi történetét. Megállapíthatjuk, hogy a várost körülvevő holtágrendszer mellett a fazekasok, a műhelyek és a kerámiakészítés történetéhez kapcsolódó épített emlékek, gyűjtemények képezik a város legfőbb turisztikai vonzerejét.

Minden forrás hangsúlyozza, hogy a műhelyek hagyományos technikával dolgoznak, élő népművészetet mutatnak be.

A hagyományok életbentartása természetesen nem csupán a szakembereken múlik. A városban, a település környékén élők közül sokan, különösen az utóbbi évek bolti dömpingáruai láttán rájöttek, hogy az elmúlt évtizedekben „megszokottá” vált mezőtúri kerámia már csak kézimunka mivoltánál fogva is érték. Aki tudatosan vásárol kerámiát, ma már pontosan tudja, hogy miért érdemesebb helyi kézműves termékért fizetni. Az igényesen elkészített, egyedi vagy kisszériás daraboknak van becsülete, mert ajándéknak, mindennapi használati tárgynak remekül megfelelnek. Emellett a tudatosan elköltött pénz eltart egy szakmát, fenntart egy tradíciót.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a helyi fazekassághoz kötődő hagyományok egyike sem újonnan kitalált hagyomány. A szakma olyan gazdag, múltja annyira érdekes és összetett, hogy új kreációkra sem a fazekasnak, sem a turisztikai szakembernek nincs szüksége. Ez viszont nem zárja ki az újszerű bemutatást, a hagyományok felelevenítését.

3. A szellemi kulturális örökség jelentőségének társadalmi tudatosítása és közkinccsé válása, valamint a társadalmi párbeszéd ösztönzése (lásd N.2-es kritérium)

A mezőtúri fazekasság, véleményünk szerint, szűkebb környezetében olyan kulturális érték, amely a település számára a jövőbe mutatóan is profilt adhat, alkalmas a mezőtúri öntudat erősítésére. Bármely elemének eltűnése pótolhatatlan veszteség.

Míg a Nagykunság más városaiban lakók (vélt vagy valós) kun származásukra büszkék, Mezőtúron az elsőszámú identitásépítő elem a fazekaskultúra. Immáron 150 éve!

A helyi kézművesség minden itt élő ember számára elérhető érték. Nem függ vallástól, etnikai hovatartozástól, beszélt nyelvtől, anyagi helyzettől, politikai nézettől.

Tágabb értelmezésben a mezőtúri fazekasság a magyar kultúra egyik nagyon fontos eleme, a magyar népi kerámiaművesség máig élő, magas színvonalú példája. Megbecsülése és megismertetése a nagyközönséggel a többi fazekasközpont számára is segítséget és példát nyújthat, felhívhatja a figyelmet a még mindig különlegesen gazdag magyar kézművességre.

Sokszor, sokan elmondták már, hogy nem az értékek hiányoznak a falvakból, a városokból, a régiókból, hanem azok a fórumok, ahol mindezeket bemutathatják.

A Szellemi Kulturális Örökség Jegyzéke egy ilyen fórum lehet.

4. Megőrzéssel kapcsolatos intézkedések (lásd N.3-as kritérium)

4.a. Jelenlegi és korábbi erőfeszítések az elem megőrzésére

A megőrzésben legnagyobb szerep maguknak a kézműveseknek jut. Az, hogy mind a tizenkét működő műhely a jövőben is kerámiakészítéssel kíván foglalkozni, mindennél fontosabb alap. Az ötven éven át (1951–2003) létező Fazekas Szövetkezet (majd Kft.) és a mellette élő néhány önálló műhely úgy koncentrált a mezőtúri fazekasság tudásanyagát, hogy szinte feleslegesnek tűnt bármiféle lejegyzés, gyűjtés, külső oktatás.

Szerencsére az 1960-as évek közepétől főleg néprajzosok (pl. Dr. Kresz Mária, Dr. Szabó László, stb.) átfogóbb kutatásokat végeztek a témában, illetve az ő javaslatukra a város és a szakma belátta, hogy mind a tárgyaknak, mind a tudásnak kell egy tudományos bázis. Így jött

létre 1983-ban az ország máig egyetlen, kifejezetten népi kerámiát gyűjtő, múzeumi státuszú közgyűjteménye, a Túri Fazekas Múzeum.

A múzeumban jelenleg valamivel több, mint 4500 db mezőtúri kerámiát őriznek, adattárának 90%-át a helyi fazekassággal kapcsolatos anyag teszi ki. Állandó kiállítása a szakma helyi történetét mutatja be és időszaki kiállításainak több mint a fele (évi 4–5) a kerámiával foglalkozik. 2005 óta a város legrégebbi, legrégibb műemlék épületében működik.

Igazi kuriózum a Badár-háznak (Badár Erzsébet, az első női fazekasmester lakóháza, műhelye) nevezett tájház, ahol egy 1939 óta szinte változatlan, ma is használatos fazekasműhely tekinthető meg. A házban található a Badár család tiszteletére berendezett emlékszoba is.

A múzeumhoz kapcsolódóan 2002-ben megalakult a Kerámiaműves Egyesület, melynek tagjai (mezőtúri és vidéki fazekasok, iparművészek, tudományos szakemberek) azon dolgoznak, hogy a helyi és a hazai kerámiakultúrát népszerűsítsék kiadványokkal, rendezvényekkel.

A városban dolgozó mindegyik fazekas tagja valamely megyei népművészeti egyesületnek (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület, Békés Megyei Népművészeti Egyesület, St. Lucia Kézműves Céh), melyek mindegyikében a helyi kerámiaművészetet képviselik.

A megyei önkormányzat tartja fenn a múzeumot, a városi önkormányzat pedig a Badár-házat. Igen fontos támogatási forma az önkormányzatok részéről, hogy megrendeléseket adnak a helyi fazekasoknak szóróanyagok, ajándékok, emléktárgyak elkészítésére. Minden megyei, városi rendezvényen az önkormányzat felkér egy-két fazekast a szereplésre, bemutatóra, vásárolásra.

Hasonló fontos támogatás, hogy a város lakosai illetve intézményei, ha arra lehetőség van, a helyi fazekasoktól rendelnek használati eszközöket, emléktárgyakat.

A legnagyobb belső akadály, hogy a városi iskolák összevonása, a szakmunkásképzés átalakítása miatt, az érdeklődés ellenére 2007 óta nem indult Mezőtúron fazekasképzés.

Külső akadály leginkább a gazdasághoz köthető: a kézművesek legnagyobb részének nagyon nehéz megélni tanult szakmájából. Ez sok új ötletnek, tervnek lehet gátja.

4.b. A megőrzés tervezett lépései

A mezőtúri fazekasság hírnevet akkor szerzett, amikor a műhelyek képesek lettek nagy mennyiségű kerámiát folyamatosan, jó minőségben előállítani. Ma is az a jellemző, hogy egy-egy terméket százas nagyságrendben kell produkálni, sokkalta kevesebb az egyéni, nem szériás megrendelés. Aki ismeri ezt a szakmát, tudja, hogy a fazekas tudásának fokmérője nem a bravúrdarab, hanem a kisszériás munka színvonala. (Nagy szériát egy műhely sem vállal, onnantól a műhely gyárrá válna.) Ez a színvonal Mezőtúron mindig nagyon magas volt, ma is az és az egyik legfontosabb, hogy ezt a színvonalat maguk a kézművesek tartásák.

Lehet ennek megtartására külső szabályokat hozni, lehet igényes a kereskedő, a vásárló, ám a legfontosabb befolyásoló az a belső, a szaktársak között élő, le nem írt, a szakma becsületén alapuló kontroll, ami nem engedi, hogy selejtes, rossz minőségű áru elkészítésre, eladásra kerüljön. Ennek a kontrollnak a továbbélése mindennek az alapja, ez az elsőszámú megtartásra érdemes elem. Ha ez megvan, teljesen mindegy, hogy százával érkeznek vevők, turisták, kereskedők, megrendelők, a színvonal, a (szinte) tisztán kézi munka becsülete, a hagyomány becsülete nem vesz el. Csak ezt érdemes tovább adni, oktatni, csak ezzel érdemes Mezőtúr nevét összekötni.

A következő tervezett lépéseket a fentebb leírtakra építve szeretnénk véghezvinni:

A mezőtúri fazekasok esetében (is) munkájuk széleskörű megismertetésére, ehhez pedig a leginkább reklámra van szükség. Az optimális állapot az, ha a kézműves otthon dolgozik és a vevő onnan viszi el árúját. Jelenleg ezt csak két-három mester engedheti meg magának. A többiek kénytelenek az ország számos pontjára hetente akár többször is eljárni piacozni, vásározni. Ez sokszor a munka rovására megy.

Ahhoz, hogy az itt folyó alkotómunka elég hírverést kapjon, nem elég néhány szórólap, komolyabban szervezett akcióra van szükség.

2008 folyamán a megyei önkormányzat összefogva a városi önkormányzattal nagyobb pályázati összeget nyert el és létrehozta a Jászkun Kapitányok Nyomában elnevezésű turisztikai projektet. A megyei múzeumi szervezetre épülő turisztikai körút mezőtúri állomásai kifejezetten a helyi fazekas hagyományokat kívánják bemutatni, s ezzel a múzeumi látogatáson kívül, és talán annál hangsúlyosabban is, a kézművesek bemutatását, reklámozását kívánják elősegíteni.

Az igen jelentős fejlesztés főbb elemei: a múzeumi világitás korszerűsítése, parkoló építése; a Badár-ház kertjében egy új nyitott színben fazekasműhely berendezése, illetve a ház egyik helyiségében egy új műhely berendezése. Itt megoldható lesz, hogy folyamatosan működjön a városban kerámikus szakkör (gyermekeknek, felnőtteknek), illetve, hogy tábort, továbbképző rendezvényeket tudjon a város fogadni.

És ami a legfontosabb: több millió forint marketingköltséggel, országos médiában való hirdetéssel a figyelem felhívására is telik majd.

A program 2009 szeptemberében indul és 2010 végére kell elkészülnie. A mezőtúri állomás fejlesztési összege 15 millió forint.

A hirdetés, a hírverés, a reklám témájához kapcsolódóan hamarosan elkészül (2009 október) a helyi fazekasok és a múzeum közös honlapja (www.fazekasmuzeum.hu), ahol naprakész információk láthatók majd helyi műhelyekről, a fazekaskultúráról.

A fazekasok munkáinak népszerűsítésében, a reklámban a helyi Tourinform Iroda vállalásai igen fontosak, ők tudják leghatékonyabban tájékoztatni az ide érkező turistákat.

A mezőtúri fazekasok a civil szervezetek szervezőmunkája mellett leginkább a Túri Fazekas Múzeum szervező-koordináló segítségére támaszkodnak. A múzeum évek óta igyekszik tudatosítani, hogy nem csupán gyűjtő-és kiállítóhely, hanem egy mindenki által használható szakmai adatbázis, illetve olyan jellegű központ, ahol a kézművesek tapasztalatot cserélhetnek. Ezt a funkciót továbbra is szeretnék erősíteni.

A jövőben is a múzeum vállalja - a mellette működő Kerámiaműves Egyesülettel együtt - az érdeklődőkkel való kapcsolattartást (kézműves foglalkozások, nyári alkotótáborok, iskolai csoportok fogadása, stb), valamint a különböző programokban (így a Szellemi Kulturális Örökség listára jelölésben) való részvétel megszerzését.

A múzeum szervezésében 2006-tól kétfévente megrendezésre kerül a Mezőtúri Fazekasok (Világ)Találkozója. Az eddigi két összejövétel kiemelkedően sikeres volt, száznál több vendég töltött együtt egy-egy hétvégét.

Ugyancsak a múzeum szeretné megszervezni, hogy 2010-től a város legnagyobb rendezvényén, az augusztus végi Túri Vásáron létrehozható legyen egy kifejezetten kézművesekből álló vásárrész, ezzel elkülönülve az igen kétes értékű többi árus-standtól.

Fontos és minden helyi kézműves számára a jövőben még inkább szorgalmazandó, hogy minél több kerámia kerüljön a Népi Iparművészeti Tanács elé, kapjon zsűriszámot, illetve, hogy a különböző címekért (Népi Iparművész, Népművészet Ifjú Mestere, Népművészet Mestere) minél többen induljanak. Ebben a legnagyobb segítséget (szakmai, néprajzi adatok, stb.) ugyancsak a múzeum nyújthatja.

4.c. A megőrzést veszélyeztető, akadályozó tényezők, a közösségi védőintézkedések korlátai

A Szellemi Kulturális Örökség listájára való jelentkezés megszervezését, bonyolítását a Fazekas Múzeum vállalta fel, de természetesen az ötletet minden érintett szervezettel, önkormányzattal megvitatta, és külön-külön személyesen beszélte meg a város fazekasaival. Minden megkeresett intézmény, személy helyeselte és támogatta a tervet.

Az önkormányzat részéről a támogatást írásos formában is rögzítettük, ugyanezt kértük a kistérség képviselőitől. Vállalták, hogy a listára való pályázatot, illetve az esetleges listára kerülést minden fórumon bemutatják.

Ígéretet kaptunk arra is, hogy az önkormányzat megvizsgálja annak lehetőségét, hogy a szakmunkásképzésbe visszakerüljön a fazekas szakma. (Ez a legfontosabb!)

Ugyancsak, a már említett Jászkun Kapitányok Nyomában program keretei között a városi önkormányzat vállalta a lehetősége szerinti maximális támogatást az új programokhoz.

A kézművesek elkötelezettségét aligha vonhatjuk kétségbe, ha megnézzük, milyen mennyiségű munkát kell végezniük azért, hogy műhelyüket működtetni tudják.

Ahogy azt már kifejtettük, a helyi kézművesek nem csupán a megélhetést látják a fazekasságban, hanem egyik életcéljuk az, hogy a ezt a szakmát ebben a minőségben megtartsák Mezőtúrnak, a magyar kultúrának.

5. A közösség részvétele és hozzájárulása (lásd N.4-es kritérium)

5.a. A közösségek, csoportok és egyének részvétele

A jelölést támogatta, adatokat szolgáltatott a Mezőtúron jelenleg saját műhelyt vivő tizenkét fazekas, a Túri Fazekas Múzeum, a Kerámiaműves Egyesület, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesület, a St. Lucia Kézműves Céh, Mezőtúr Város Önkormányzata Művelődési, Oktatási és Sport Bizottsága, a Berettyó-Körös Többcélú Társulás, a mezőtúri Tourinform Iroda, Dr. Kőműves Lajos fazekasmester és Tóth Géza fazekas oktató.

5.b. Szabad elhatározásból fakadó, előzetes és megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés kinyilvánítása

2008. és 2009. év folyamán a fentebb megnevezett minden magánszemélyt, intézményt, szervezetet részletesen, személyesen tájékoztattunk a listára jelölés tervéről, annak menetéről. A tájékoztatottak többsége írásos formában is kifejezte támogatását. Ezeket a mellékletként csatoltuk.

6. Dokumentáció

6.a. Kötelezően csatolandó dokumentumok

- A jelölés dokumentációja CD formátumban
- A mezőtúri fazekasság képekben-64 db fotó CD formátumban és 36 db fotópapíron
- 3db, a témával foglalkozó könyv valamint prospektus
- 4 kisfilm (archív ill., jelenkori felvétel) DVD formátumban

6.c. Kiegészítésül csatolt dokumentumok jegyzéke

Csukás Mihály

1925 A Mezőtúri Ipartestület és a Mezőtúri Ipartársulat története. Mezőtúr

Domanovszky György

1973 Magyar népi kerámia. Budapest

Fodor Zoltán-Fodor Zsigmond

1978 Mezőtúr város története. Mezőtúr

Gulyás Éva - Szabó László

1979 Mezőtúr fazekassága. Kiállításvezető. Mezőtúr

1982 Mezőtúri kerámia. Kiállításvezető. Mezőtúr

István Erzsébet

1987 Magyar népi kerámia. Kiállításvezető. Budapest.

Kresz Mária

1961 Magyar népi cserépedények. Néprajzi Értesítő XLIII.pp.141-170.

1978 Mezőtúr fazekassága 1813-1914. Kiállítás a Néprajzi Múzeumban. Kiállításvezető. Budapest.

1991 Magyar fazekasművészet. Budapest-Noví Sad

Massányi József

1941 Mélyből a magasba...Badár - karcolatok. Mezőtúr.

Nagy Molnár Miklós

2007 Népi Kerámia a Nagykunságban. Karcag.

P. Szalay Emőke

1993 Mezőtúri kerámia a Déri Múzeumban. In: Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1991. pp. 225-264.

Vörös István

1911 A mezőtúri céhek élete. Szentgotthárd.